

ARKAİK DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE: MİT VE GERÇEKLİK ARASINDAKİ KADIN FROM ARCHAIC PERIOD TO THE PRESENT: WOMAN BETWEEN MYTH AND REALITY

Ali Osman ABDURREZZAK*

Öz

Geçmişten günümüze kadın ve erkek, toplumsal yapı içerisinde sosyolojik, kültürel, siyasal, ekonomik ve dinsel işlevlerin değişimi ile olumlu ve olumsuz birçok dönüşümler göstermiştir. Kadının yaratılış mitindeki rolünden annelik, liderlik, yardımseverlik gibi olumlu özelliklerinin yanı sıra aynı kadının cinsiyet ayrımcılığının ana karakteri oluşu, güvenilmezliği ve kıskançlığı, halk inanmalarındaki kadın algısındaki olumsuz düşünceler ve medyada kadın üzerine üretilen ilkel algılar değişen zaman içerisinde kadın algısında da değişmektedir. Kadın/erkek arasındaki farklılığın temelinde yaratılış gereği fizyolojik farklılık olduğu görülür. Bu farklılık kadının toplumsal statüsüne de etki etmektedir. Geçmişten günümüze süregelen inançların evrilmesi ile kadına karşı olan tutum katılaşım yumuşamıştır. Ancak arkaik toplumdaki kadın modern toplumdaki kadından zaman zaman daha önemli roller üstlendiği ve kutsandığı görülebilmektedir. Cinsiyet farklılığının yanında, değişen statüler kadın ve erkeğin algılanışında da farklılıklar ortaya koymuştur ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına neden olmuştur. Bu çalışmada kadının mitolojik dönemden günümüze algılanış biçimindeki farklılıklar sosyo-kültürel açıdan incelenmiştir. Sözlü kültür ürünlerinden destanlar ile yaşayan halk inançları ve medya kültürü bağlamında kadın olgusu, yaratılış mitinden modern zamana kadarki dönüşüm ve kimlik algısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, mit, kadın/erkek, sosyo-kültürel, modern zaman.

Abstract

From past to present, women and men have shown many positive and negative transformations in sociological, cultural, political, economic and religious functions within the social structure. In addition to positive aspects such as motherhood, leadership, and charity in the role of woman in the creation myth, the same woman's sexual discrimination is the main character, untrustworthiness and jealousy, negative thoughts in the perception of women in popular beliefs and primitive perceptions in women in media. On the basis of the difference between men and women, the need for creation is seen as a physiological difference. This difference also affects the social status of the woman. The attitude towards the woman has become firmer and softer with the everyday beliefs evolving from the past. However, the woman in archaic society can sometimes be seen to have a more important role and blessing from the woman in modern society. In addition to gender disparity, the changing statistic has also revealed differences in the perception of women and men and has led to gender discrimination. In this study, the differences in the way that women are perceived from the mythological period are investigated in socio-cultural terms. It has been tried to determine women's existence in the context of popular beliefs and media culture with epics of oral cultural products and to detect transformation and identity perception from the creation myth to modern time.

Key words: Creation, Myth, Woman / Man, Socio-Cultural, Modern Time.

Giriş

İlkel dönem ile modern dediğimiz zaman arasında kadının sosyal rolündeki değişim her zaman olumlu şekilde geliştiği sanılsa da bazı yönlerdeki değişim ve dönüşüm gelişme olarak değerlendirilmektedir. Sosyal hayatın avcı-toplayıcı toplum yapısından yerleşik düzene geçiş ile sosyal hayat değişmiş ve tabiat etrafında oluşan mitler de değişiklik göstermiştir. Tabiatın hükmettiği dönemden tabiata hükmedilen döneme geçilerek toprak ekilip, biçilmiş, ateşte demire şekil verilerek demirden aletler yapılmış, ateşin kadın hükmünde olduğu anaerik dönemden demirin erkek tarafından işlenmesi ve kullanılması ataerik dönemin bir göstergesidir. Bu geçiş dönemi ile kadın-erkek kutuplaşması değil birbirini tamamlayan cinsiyetler birlikteliği ortaya çıkmıştır. "Toplumdaki değişiklik, kadınların hayatında çok fark yaratmadığını belirten Baykara (2001: 38) kadınlar yine ailenin bakımı ile "evci" olarak kalmakta, ilâveten göç esnasındaki güçlülere ve çatışmalara bile karşı koyabilmekte" olduğunu söyleyerek kadın ve erkeğin zıtlıklar kuramı içerisinde tamamlayıcı bir role sahip olduğunu ifade etmektedir.

Zıtlıklar kuramına göre tabiatta var olan her şey zıtlıkları ile devamlılık göstermektedir. Yaratılışın doğasında yer alan eril ve dişil rollerin ortaya çıkışı zıtlıkları da beraberinde getirmiştir. Siyah ve beyaz, gece ve gündüz, iyi ve kötü gibi karşıtlıklar aslında birbirini tamamlayıcı özelliği sayesinde birbirleriyle etkileşim içerisinde. Aynı sahnenin birbirine zıt nitelikler tarafından paylaşılması kargaşayı ve sonrasında dinginliği meydana getirmektedir. Bu durum doğadaki canlılar içerisinde özellikle insanoğlunun

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

devamlılığını sürdürebilmek için gerekli olan bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Cinsellik, toplumsal cinsiyet, liderlik, baskı, yasaklar gibi kavramlar inanç boyutundaki değişim ile eril ve dişil statü farklılıklarına neden olmuştur. Sosyo-kültürel değişim ile erkek ve kadın arasındaki ilişkiler de değişime uğramıştır. Bu değişimin yansımaları Tanrının cinsiyeti düşüncesinde de etkili olmuştur. Böyle bir yaklaşım, her üç tek tanrılı dinde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet) "Tann"nın cinsiyetinin neden erkek olarak kavramsallaştırıldığı; bunun kadın ve erkek kimlikleri, otoritenin niteliği ve iktidar yapılarına ilişkin düşüncelerimizi nasıl etkilediği; varolan toplumlarda kadınların soyu üretme yetilerinin ideolojik olarak neden küçümsendiği sorularına yanıt arama gereğini de beraberinde getirmiştir (Berktaş, 2012: 35).

Toprağı işleyen, ateşi bulup yemek pişiren, otağ kurup ailenin temel ihtiyaçları olan öncelikle beslenme açısından büyük fedakârlıklar sunan kadın inanç boyutunda da değişim göstererek erkek statüsünün önüne geçmiş ve tanrılardan önce tanrıçalar ilahi güç olarak anılmıştır. Mitolojik öğeler ihtiva eden destanlarda kadının sosyal statüsündeki üstünlük açık şekilde görülmektedir. "Ana tanrıça tasavvurunun, ana etrafındaki önceki aile düzeninin hatırası olduğu sanılır" (Baykara, 2001: 38). Yaratılış destanlarında kahraman dünyaya getiren anne bir kült olarak karşımıza çıkmakta ve tabiatla var olan ağaç, mağara gibi kültürler ile özdeşleştiği görülmektedir.

Bu konuda Eliade (2003: 255) Toprak Ana, doğurganlık ve kadın üzerine yapmış olduğu tespitler neticesinde yerin anne olduğu, yani özünden canlı yaratıklar çıkardığı, yerin üretken olduğu için canlı olduğu, yerden çıkan her şey yaşam dolu ve yere dönen her şey yeniden yaşam bulduğu, yaşamın, yerin rahminden çıkmak, ölümün ise bir anlamda "yuvaya" dönüş olduğu sonucuna varmıştır. Farklı kültürlerde toprak ve ana kavramlarının mikrokozmosun temsilinde makrokozmosu anlamlandırma çabasının olduğu söylenebilir. Yer ile göğün birbirinin tamamlayıcısı ve eşi olduğu inancı göğün yağmurun ve sıcaklığın gök merkezli olması ile toprağı besleyerek tabiat değişikliğine neden olması, yeryüzündeki bitkilerin büyümesi ve beslenme ihtiyacını sağlaması gibi olanaklar toprak ana inancının ortaya çıkışının bir göstergesidir. Avcı-toplayıcı toplumda erkeğin rolüne karşılık, toprağın işlenmesi, ekip-biçme ile tarımsal üretimin kadının rolü olması kadının arkaik toplumlarda ne denli önemli sosyal bir rol üstlendiğini göstermektedir. "Çocuk yapmak ve doğurmak, toprak tarafından gerçekleştirilmiş olan örnek bir eylemin mikrokozmosun çeşitlemeleridir; insan cinsinden anne, yalnızca, toprağın bağrında hayatın belirmesi olan bu ilksel hareketi taklit etmekte ve tekrarlamaktadır" (Berktaş, 2012: 46). Doğanın sunmuş olduğu her şeye karşın kişiöğlunun tabiat olaylarına ayak uydurmaya çalışmak için hayatı tecrübe etme eğilimi her daim zihin hareketleri dinamik kılmıştır. Doğayı ve hayvanları gözlemleyen insan makrodan mikroya bir düşünsel ağ kurarak evreni ve hayatı anlamlandırma süreci yaşar. Bu süreç içerisinde ihtiyaç duyduğu ve manevi doyum sağlayabileceği en önemli unsur kendi küçük dünyası ile bir bağ kurabilmek olacaktır. Tabiatın üstün olduğu üretmek, beslemek, var etmek, yok etmek gibi niteliklere benzer şekilde kadının da ateşi bularak, yiyecek pişirmek, eşini ve çocuklarını beslemek, doğurmak, saklamak ya da kaybetmek gibi nitelikleri yer almaktadır. Bu çalışmada arkaik toplumlardan günümüze Türk kültür tarihinde yer alan sözlü kültür ürünlerinden olan destanlardan da yararlanılarak, kadın algısı ve rolünün göstermiş olduğu değişim yaşayan halk inançlarından medyaya kadın olgusuna yönelik örneklerden hareketle ele alınmaya çalışılacaktır. Mitolojik unsurlar ihtiva eden destanlardan hareketle yaratılış, cinsiyet ayrımcılığı ve annelik statüsü, kadının liderlik özelliği, kadının yardımseverliği, kadının güvenilmez ve kıskanç olma özelliği, kadın-erkek eşit(siz)liği ayrı başlıklar halinde ele alınacaktır. Daha sonra günümüz halk inançlarında kadın olgusu ve medyadaki kadın kimliğine dair yapılan tespitler değerlendirilecektir.

1. Yaratılış Miti ve Kadın

Malinowski "mit'in toplumsal gereksinimlere ve isteklere dayalı, pratik gereksinimlere yardım eden, dinsel gereksinimleri ve ahlaksal özelemleri doyuran eski bir gerçekliğin yeniden anlatılması olduğunu söylemektedir" (Malinowski, 1998, s.98). Mitlerin sözlü kültürlerde tabiatın algılanış biçimi ve inancın ortaya konulma şeklinin bir tezahürü olduğu söylenebilir. Eskinin yeniye sürekli uyarlanış halinde olduğunun da altını çizilmektedir. Eliade ise "mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bir bütün yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir dağ, bir tür bitki, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Eliade (2001, s.16) mit her zaman bir "yaratılışın öyküsüdür diyerek başlangıca ve oluşuna işaret etmektedir. Mitik düşünce ve uygulamaların zamanla ortadan kalkıp, birtakım izlerinin devam etmesi mitin sürekliliği ile doğruya ulaşmış olduğunu söylenebilir. "Doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, kozmos (kâinat) olsun; isterse onun yalnızca bir parçası olsun, bir gerçekliğin nasıl oluştuğunu veya meydana geldiğini anlatır. Bu durum mitin en önemli özelliğinin onun daima bir yaratılışın öyküsü olduğunu ortaya koyar" (Çobanoğlu, 2001, s.6). Bu bağlamda yaratılış mitleri insan düşüncesinin bir ürünüdür. İlkel toplumların, arkaik dönemlerdeki ilk yaşantılar süresince sosyal varlık olarak dünyaya gelen insanın nedenler üzerine kurulu

yaşantısı, etrafındaki değişim ve oluşumların nasıl vukuu bulduğuna dair zihninde git gide büyüyen kargaşalar kaosa sebep olmuştur.

Yaratılış mitlerinde evrenin yaratılışı ile kadının doğurganlığı ve yeni hayatın başlangıcında aracı oluşu, kadının kutsiyet kazanmasını sağlamaktadır. Evrende ki dört element hava, su, toprak, ateş insan doğasında varlığı ispatlanmış olması nedeniyle anne ile tabiat özdeşleştirilebilir. Kadın tipleri arasında anne “öncelikli arketip” olması münasebetiyle destanlarda önemli yere sahiptir (Stevens, 1999: 50).

“Dişinin sihirli otoritesi, taşıyan, büyüten, bereket ve besin sağlayan, ruhsal yücelik, aklın çok ötesinde bir bilgelik, sihirli dönüşüm, yeniden doğuş yeri, yararlı içgüdü ya da itki” annelik vasfının özellikleri olup, “anne arketipini” meydana getirmektedir (Jung, 2001: 22). Yaratılış mitine bakıldığında “Ülgün Ata”nın beyaz anne adı yerine “Akine”nin öğretisiyle kâinatın yaratıldığı görülmektedir. “Bir dünya istiyorum, bir soyla yaratayım diyen Ülgen’e “Akine” kutsal sözü öğretir. “Yaptım oldu” (İnan, 1998a, 274-275; Ögel, 1993: 433).

“Ay-Babayla, Ay Dede, Türkçeye buradan kalır / İnsanın ilk cediti de, kökünü aydan alır / Ay-Atam adlı ata, göklerden yere inmiş” ifadelerinden anlaşıldığı gibi Türk-Memluk yaratılış efsanesine göre kozmogonik yaratımlardan ay eril olduğu; buna göre güneşin de dişil olarak algılanacağı söylenebilmektedir (Ögel, 1993: 484). Ancak bu konuda Çobanoğlu (2012:982) kayın/kadın ağacından doğum mitinin yaygın olduğuna ve ağaç, yer-su, ateş, mağara ve ayı kültlerinin anaerkil dönemde varlığını koruduğunu, mağaraların ateşin kullanımı ile vahşi hayvanlardan ele geçirildiği ve daha sonra kutsal ata veya eddat mağarası fikrine dönüştüğünü ifade etmektedir. Bunun yanında kadınların doğurganlığı ve aybaşı halleri nedeniyle de üstün cins olduğuna vurgu yapan Çobanoğlu (2012: 982) “kadın egemenliğinin kolayca ulaşamayacağı dağlar ve ayı dişi kutsal kabul eden kadın kültürlerinin karşıtı olarak erkek olan “Kün ata” veya Güneş’e yakınlaşmayı da sağlayan ve ona ulaşmayı yardımını elde etmeye yönelen inanç ve pratiklerle bir erkek derneği teşekkül etmiş” olduğunu belirtmektedir.

Mitolojik zamanların anlatılarında yaratılışta kadının rolü açıkça görülür. Bir toplumun sosyal, kültürel, dinsel gibi birçok özelliği hakkında bilgi veren destanlar kadın egemen toplumdan erkek egemen toplum yapısına geçişi ile ilgili bilgi vermekte olup kadın ve erkeğin sahip olduğu roller ve statü farklılıklarının tespitinde önemli rol oynayan sözlü kültür ürünleridir. Örnek verilecek olursa; “Kamlığı kadın tekelden çıkarıcı ve erkek egemenliğini tesis etmede, bakır, demir ve diğer metarolojik teknolojiye dayalı gelişmelerin kutsadığı “demircilik” bu dönüşümün hatrasını destanlarda saklayıp işlemiştir” (Çobanoğlu, 2007: 115). Şamanların ilk başta yalnızca kadın oluşu ve sonrasında erkek egemenliğine geçmesi, sosyal hayatta kadın ve erkek arasındaki görevlerin değişimi ile ilişkilendirilebilir. Han-Hurbustu’nun kızı da gök âleminin hâkim gücü olan Ülgenin kızlarının kamlara esin verdiği inanan varlıklardı. “Buna bağlı olarak da, ilk kadın kamların mitlerin ve mitolojinin ortaya çıkışındaki yeri ve rolü daha iyi anlaşılabilir (Çobanoğlu, 2007: 115).

Kadın egemen toplumun varlığından söz edilemeyeceğine dair bazı görüşlerde yer almaktadır. “Bugün artık pek çok sosyal bilimci, tarihte hiç bir zaman anaerkil bir toplum olmadığı” görüşünde olup anaerkliliğin bir “mitten” ibaret olduğunu söylemektedir (Georgoudi, 2000: 451; Borstow, 1978: 7-18). “Yani kadının tarihte hiç bir zaman ataerkil bir toplumda olduğu gibi, kadının sosyal, siyasi ve ekonomik hayata hâkim olduğu ve ana soyunun geçerli olduğu bir anaerkil toplum olmamıştır” (Sarı, 2017: 91).

Bu görüşlere göre kadın egemen toplumun gerçek dışı olduğu belirtilirken kullanılan mit kavramı ile çelişik bir durum ortaya konmuştur. Hiçbir zaman olamayan bir olgu mit olarak belirtilmiş olup bu tabir mit kavramının tanımına ve doğasına aykırıdır. Anaerkil toplum bir zamanların miti ise kutsala dair bazı anlamlar içeriyor demektir ve bugünün kültürel ve sosyal yapısını besleyen tarihsel süreç içerisinde şekil değiştirerek içerisinde yer alan tüm algıyı, olguyu ve düşüncüyü taşıyarak yeni bir anlam kazanan ve kazanmaya devam eden anlatıdır. Bu durumda anaerkil bir toplumun yokluğundan bahsetmek çelişiklikler doğurmaktadır.

Berktaş (Berktaş, 2012: 46) “Ortadoğu bölgesindeki çok çeşitli kültürlerde, neolitik çağda Ana Tanrıca kültürünün geçerli olduğu ve aşağı yukarı İ.O. 2. binyıla dek varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kadınların ana olarak kutsallığı paleolitik dönemde de bilinmekle birlikte, tarımın bulunması bunu önemli ölçüde artırmış olmalıdır. Artık toprağın verimliliği, kadının doğurganlığına bağlanmaktadır” diyerek tarıma dayalı zirai kültürün başat oyuncularını kadınlar toprak ile özdeşleştirilerek onlara doğurganlık ve üretkenlik özellikleri yüklediğine dikkat çekmektedir.

2. Cinsiyet Ayrımcılığı ve Annelik Statüsü

Kadının evlenip bir çocuk dünyaya getirmesinin yeterli olmadığı, bu çocuğun cinsiyetinin de kadının sosyal statüsünde belirleyici rol oynadığı dikkatten kaçmamalıdır. Bunun ile ilgili olarak kız ve

erkek çocuk sahibi olan annenin daha çok erkek evlada değer verdiği görülmektedir. Kız ve erkek evlat sahibi olmanın kadına bakış açısında farklılık yarattığı Alday-Buucu destanında alt dünyadaki erkek ve kız çocuğu olan kadınların maruz kaldığı muamele ile açıklığa kavuşmaktadır. Yalnızca kız doğuran kadının alt dünyada (öte dünyada) bir göğsü ile yılan ve diğer göğsü ile de çocuğu emzirmesi, diğer yandan dokuz kat yastık üstünde, bakımlı bir kadının oluşu orta âlem de dokuz erkek evlat doğurması ile karşılık bulmuştur (Ergun ve Aça, 2004: 235).

Anne tipinin özellikle erkek evlatlara karşı korumacı bir tavır sergilemesi Türk destanlarında da yer almaktadır. Er Samır destanında öfkelenen babasının şiddetinden oğlu Er Samır kurtarması annenin korumacılığına örnektir (Dilek, 2002: 41,44).

Ak Tayçı destanında "Erlik beyin yurduna yalnız" giden Ak Tayçının annesinin yurdundan ayrılan oğluna üzülmektedir (Dilek, 2002: 145). Yer altı hanlarının eşlerinin de orta dünyadan gelen bahadırlara karşı yapıcı ve duygusal yaklaşımları yer altı hanları tarafından kabul görmez. Ana tipinin yer altı âleminde de yer üstü gibi denge kurucu olma özelliği görülür. Temir Kağan'ın hatunu Ak Tayçı için "gözü ateşli yaratılmış, kabiliyetli, yakışıklı yaratılmış, bu garibi nasıl öldüreceksin" demesine karşılık Temir kağan eşine kızması yer almaktadır (Dilek, 2002: 148). Malçı Mergen destanında ise "çocuğunun kalbini kırana kadar, avın karnının tadına baksan ne olur, kızını ağlatıp, gözyaşlarını görünce, avın karnını yesen ne olur" diyerek annenin evlatlarına kocasına karşı korumacı tavrı yer alır (Dilek, 2002: 239).

3. Kadının Liderlik Özelliği

Kadının baskınlığının artması ve azalması dış dünya ile olan ilişkisi ile doğru orantılıdır. Atanın ev dışında savaşırken, avlanırken ananın bekleyen, çocuklarına bakan, ev işleri ile uğraşan konumunda olduğu özellikle İslamiyet sonrası destanlar bunu açıkça gösterir. Tabii ki keskin bir çizgi ile sınırları belirlemenin doğru olmayacağı, dolayısıyla İslamiyet öncesi tip ve motiflerin İslamiyet sonrasında da bir süre devam edeceği bilinmektedir. Ekici (1999: 11-12) Köroğlu destanında Niğâr hanımın "aktif, soylu, anne, eş, alp" olma özelliklerini bir arada bulundurduğunu söyleyerek hem konar-göçer hem de yerleşik yaşamın içerisinde yerini aldığına vurgu yapmıştır.

Yurdundan ayrılan kahramanın annesi ya da eşi tarafından verilen öğütlere rağmen, kahramanın evinden eş aramak ya da düşman ile mücadele için evinden ayrılışı sonrasında karşılaşılan olumsuzluklar kadın tipinin destanda kontrol mekanizması olarak görülebilmesini sağlamaktadır. Kahramanın verilen tavsiyelere ve uyarılara aldırış etmeyişi ise beklenen bir davranıştır. "Kadın sözüne kulak asmadığı gün kahramanın ölümüdür" diyen kadının tavsiyeleri ve uyarılarının aslında kahraman için bir işaret olduğunu belirten İnan (1998, s.276) nasıl ki at ve demir (demirden yapılan silahlar) kahraman için önemli ise kadın da daimi yoldaş ve kuvvet menbaası olduğunu ifade etmiştir (İnan, 1998a: 276).

Kadın tipinin anne rolünü üstlenmesinin yanında kadın şaman dönemlerine de vurgu yapıldığı hissedilmektedir. "Kadın şamanların özellikle ilkel toplayıcılık ve avcılığın ilk dönemlerinde daha etkili olduğu veya şamanlık kurumunun kadınlarla temsil olunduğu düşünülür" (Bayat, 2010: 46). Kadının etkin olduğu çağları ve ilk şamanın kadın olması göz önünde bulundurulduğunda erkeğin kadına göre arka planda yer aldığını ve konar-geçerlikten, yerleşik hayat tarzına geçiş ile ataerkilliğin ön plana çıktığı ortaya konulmuştur. Özellikle annenin kahramanı kötü duruma karşı uyarması, iyileştirmesi ve diriltmesi durumları arkaik dönemin özelliklerinden olup, kadın şamanlar zamanına işaret etmektedir.

Kadın kahramanların su perisi olarak görülmesi, tanrıçaların varlığı, ölümsüzlük sahibi olmaları, kadın başkahramanların varlığı, sihirli nesnelere sahip olmaları anaerkil toplumun tesiridir. Sağaltma ve diriltme gücü ile efsunlu sözler kullanarak oğlunun parçalanmış vücudunu birleştirmesi şaman kadınların büyü yapabilme ve iyileştirebilme yetilerine örnek teşkil eder.

Türk destanlarından Ural Batır Destanında merkezi kadın tipi olarak Humay vardır. Altay Türklerinin Oçı-Bala destanında da başkahramanı kadındır. Bunun yanında başkahramanın kadın olmadığı ancak kadının erkek gibi güce sahip olabildiğini gösteren Dede Korkut destanlarında "kadının erkeğinin güvenliği uğrunda fedakârlık göstermesi aslında Dede Korkut boylarının hepsine has olan bir hususiyet" olarak karşımıza çıkmakta olup Burla Hatun, Selcen Hatun gibi kadın karakterlerin "kocasını zor durumlarda düşmandan koruduğunu ve gerekli olduğunda canını bile feda etmeye hazır olduğu" kadın alp tipine örnek teşkil etmektedir (Cemşidov, 1990: 81). Bunun yanında Köroğlu destanında kızlar evlenecekleri kişileri kendileri seçebilme hakkına sahiptirler. Ancak öncelikle imtihan süreci yaşanır. Adov Bey'in kızı Dana Hanım'ın talipliler ile güreş tutması kendi eşini kendi seçebilmesini gösterir. "Alp nitelikli kadınların ortaya çıkması" toplumsal sürecin getirmiş olduğu bir sonuçtur. Aynı zamanda Köroğlu, umutsuzluğa düştüğünde onu Agayunus teselli eder ve yeniden hayata döndürür (Şahin, 2012: 568). Bu yönü ile de Agayunus yapıcı, destekçi, hürmet gösteren bir eş modeli oluşturmaktadır.

Şor destanlarından Kan Pergen destanındaki kadın motifi psikolojik bağlamda incelenmesi gereken davranış kalıbı ile dikkat çekmektedir. Kaçırılma, zorla evlenme gibi durumlar kötü gelişen bir olayı engelleyerek, hakkına razı gelişin göstergesidir. Denge koruyucu özelliği ile Argo Han, Kara Mös'ün karşı konulmaz ısrarını geri çevirememesi durum karşısında aciz kalınmanın da bir örneğini teşkil etmektedir. Kadın egemenliğinin erkek eline geçtiğini gösteren Türk destanları da yer almaktadır.

4. Kadının Yardımseverliği

Bunun yanında yardımcı ruhlara da yer almaktadır. Tıva destanlarında kara ve sarı denizin hâkimi olan Sarıg-Kundus kişi görünümünde olmasına rağmen, olağanüstü bir varlık niteliği taşımaktadır. Bir başka ihtiyarın yardımı ise farklı şekilde Hakas Türklerinin Huban Arığ destanında görülür. Huban Arığın yolunu kesen "ulu ihtiyar kadın" kılığına giren "Kök Nincil" adlı kahramanın Huban Arığ ölçmek için gücünü sınamasının nedeni karşılaşılabileceği engeli aşabileceğine kanaat getirmeye çalışmasıdır (Davletov, 2006: 167-168).

Şor destanlarından Kağan Pergen'de bahadırların eşleri, Altın Sırık'daki Kara Şimelgey, Altın Taycı'da yaşlı adam, Karattı Pergen'de Ulug Piligçi, Kan Pergen destanında ise bilmediği bir kadın ve Kan Pergen'in karısı yardımcı karakterler arasında yer alır. Kağan Pergen destanında Kağan Pergenin karısı evine girmek isteyen Kağan Pergeni eve girmemesi, başka bir ev yapmaları gerektiği aksi takdirde öleceği bilgisi vermektedir. Bunun yanında Kan Pergen'in kız kardeşi Kan Argonun kendisine içki içirip sarhoş edeceği ve içmemesi gerektiği konusunda uyarır (Ergun, 2006: 427).

5. Kadının Güvenilmez ve Kıskaç Olma Özelliği

Altay destanı Maaday-Kara'da Erlik'in kızı Kara-Taacı'nın Kara-Kula yenik düştüğünde Kökütey-Mergen'e varacağını söylemesi düşman tipinin hainliğine örnektir (Naskali, 1999: 149). Altay Buuçay'ın karısı ve kızı Altay Buuçay'ın yokluğunu fırsat bilip Aranay ve Şaranay'ı yurtlarına davet ederler (Dilek, 2002: 206). Aynı destanda Altay Buuçayın kızı ve eşinin düşman tarafın han oğulları olan "Aranay" ve "Şaranay" ile evlenmeleri ihanetin başlangıcı gibi görünse de aslında intikamın kaçınılmazlığına işaret eder (Dilek, 2002: 209). Ölüp dirilen Altay Buuçay yapılanların hesabını Aranay ve Şaranay'ı öldürerek, hatalarını kabul eden kızı ve eşini ise "dokuz öküzün derisinden dolanarak yapılmış kamçısı" ile döverek sorması intikam almanın göstergesidir (Dilek, 2002: 222).

Bir diğer Altay destanı Közüyke'de Ak Kağan'ın ölmesi ile birlikte yakın arkadaşının beşik kertmesi yapılan çocuklardan kız çocuğun babası olan Karatı Kağanın Ak Kağan'ın karısı Erke Tana'nın Közüykeyi tek başına yetiştiremeyeceğini "yurtta kalan dul kadın, Közüykeyi iyi yetiştiremez, er yapamaz, Közüyke adlı öksüz oğul, yetiştirilemez, şımarıp, hayvan gibi büyür" diyerek dönürlükten vaz geçmesi, ayrılmaz dost olarak görülen bahadırların düşman tipine dönüşmesine neden olmuştur (Dilek, 2002: 316). Destanın devamında Közüykenin Karatı Kağanın yurduna varması ve Közüyke için zehirli içecek hazırlaması da destanın başında Karatı Kağanın dost iken düşman tipine dönüşünü kanıtlamaktadır. Destanın sonunda Şor destanlarından Kara Pergen'de Kan Argo adlı kız kardeşin ihanetine uğramasının yanında Tıva destanlarından Alday Buucu, Aldın-Çaaday, Kangıbay Mergen gibi destanlarda da ihanet motifi yer almaktadır (Ergun, 2006: 428-429).

Bunun yanında kız kardeşler arasında küçük kız kardeşin diğerleri tarafından kiskanılması sıkça görülmektedir. Genellikle bir şeye sahip olmanın yaş sırasına göre olacağı inancı, kıskançlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Boktu-Kiriş, Bora-Şeeley destanında küçük kardeşin çocuklarının diğer iki ablası tarafından denize atıldığı görülür (Ergun ve Aça, 2004: 302). Bir diğer Tıva Destanı Aldın-Çaagay'da da yine büyük kız kardeşin, küçük kardeşlerini kiskanması nedeniyle düşman ile işbirliği yaptığı görülür (Ergun ve Aça, 2004: 525-526).

Hakas destanı Huban Arığ destanında altı yaşındaki çocuğu Pıcen Arığ ablasının öldürüp ak kayanın içerisine attığı görülür. Bunun yanında Pıcen Arığ halkının yönetimini ele geçirdikten sonra sert idaresi ile halkını ölmüş hayvan etiyile besleyip, güzel kıyafet giydirmemesi, zor hayata mecbur etmesi kadının kötü bir han olduğunu gösterir (Özkan, 1997: 61).

6. Kadın-Erkek Eşit(siz)liği

Yakut destanı Culubuyar Nurgun Botur destanında "kadın ile erkeğin aile içinde veya dışında birbirlerine karşı üstünlüklerinin olmadığını" ile "kadın ve erkek, hayatın pek çok alanında, birlikte ve eşit oldukları" ve "ailelerini ilgilendiren kararları da ortak verdikleri" Türk dünyası destanlarında yer alan kadın, erkek arasındaki statü farkı görülmemektedir (Ersöz, 2009: 144). Hakas destanı Altın Arığ'da Pıcen ile İcen Arığ'ın han olmak istedikleri babalarına beyan ederler ancak babaları bunun doğru olmayacağını söylerler (Özkan, 1997: 47). Aynı destanda alp Hanın kızının "omzundan bakınca, boynu elli karış,

arkasından bakınca, boynu altmış karış, dik durduğunda omzu geniş, irkildiğinde geniş göğüslüymüş” ifadeleri fiziki özelliğine bakıldığında erkek kahramana benzetilmektedir (Özkan, 1997: 133).

Yine aynı destanda alp Han kız ile Cibetey Han’ın mücadelesinde kızın Cibetey Han’ın mağlup ettiği görülür. Ancak tam olarak neticelenmeden Altın Arığ yardımı gelir. Altın Arığ’ın “dokuz öküzün derisinden örülen kamçısıyla” Alp Han kıza üç defa vurması ile Alp Han kız pes eder (Özkan, 1997: 141). Aynı şekilde Altın Arığ’ın Pora Ninci’nin eşi Hulatayı mağlup etmesi kadın tipinin alperenliğini göstermektedir (Özkan, 1997: 177). Bunların yanında Picen hanın evleneceği erkeğin daha güçlü olması, han olması gerektiği bilgisi, statü olarak gücün önemini ve yapılacak evliliğin mantıksal çerçevede gerçekleşeceğini gösterir.

Düzgün (2007: 710) destanlarda kadın kahramanlar için “her biri evleneceği erkeği seçme salahiyetine sahip” ve “çeşitli sınavlarla erkeği sına” özelliğini ortaya koymuştur. Bu durum Altay destanı Kozın Erkeş destanında Bayım Sur’un evlenmek istediği kişiyi “üç yaşındaki koyunun kuyruğuyla, üç yaşındaki kısrağın etiyle” vurduğu herkimse onunla evlenebilmesi kıza tercih hakkı sunulmasının bir örneğidir (Dilek, 2002: 269).

Buna karşılık Er Töştik destanının Kazak varyantında kadın ve erkeğin eşit olmadığı, ataerkil toplum yapısı vurgulanmaktadır. Töştik ile evlenecek Kencekey’in kendi babasından Şalkuyruk atı, Aksırmalı zırhı ve boz dişi deveyi istemesi üzerine babasının bu duruma öfkelenip; “Şalkuyruk, yılmın bereketi, kutudur. Kuta kız kısmının sahip olduğu görülmüş mü hiç!, Boz dişi deve develerin başıdır. Aksırmalı zırh atadan oğula geçen zırhtır” diye cevap vermesi kız çocuğunun değer sıralamasında erkek evlattan sonra geldiğini göstermektedir (Aça, 2002a: 132). Bu duruma bir başka örnek Altay destanı Közüyke de açıkça görülmektedir. Ava çıkan Ak Kağan ve Karatı Kağan’ın rastladığı geyik Ak Kağan’a erkek evlat sahibi Karatı Kağan’a ise karısının “karnında taşıdığı çocuğu, gereksiz (kız) çocuk idi” ifadesi ile kız evladın, erkek olana göre ikinci sınıf olarak görülmesi söz konusudur (Dilek, 2002: 308).

Manas destanında da Manas’ın “kadının sözüne uydu, kalkıp yurduna döndü derler, sonra ben yiğitlerime ne cevap veririm” demesi erkeğin toplumsal üstünlüğünü göstermektedir (Yıldız, 1995: 748). Diğer yandan Çakıp Bay’ın karısının kendisini kovalaması da Manas destanında kadının fiziki gücü ve cesaretini ortaya koymaktadır (Yıldız, 1995: 763).

Altay destanı Er Samır’da erkeğin üstünlüğü yer altı âleminde de yer almaktadır. Er Samır’ın karısı Altın Tananın neden eziyet edilip prangaya vurulduğunu Kara Bökönün karısı Sarı Kolon’a sormasına karşılık “er kişi eziyet etse eşi napabilir, bahadır kişi bağlasa kadın napabilir” diyerek aldığı cevaba bakıldığında erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğü açıkça anlaşılır (Dilek, 2002: 73). Er Samır destanında Altın Sınar adlı kız kardeşin Er Samır yurtlarına geldiğinde saygıda kusur etmemeleri için uyardığı ağabeyleri “Altın Sanar’ın saçından tutarak, evden çıkarıp, fırlatmaları” kadın olarak küçük kız kardeşlerin tavsiyelerinin dinlenmediğini gösterir (Dilek, 2002: 56)

7. Günümüz Kadın Algısı ve Halk İnançlarına Yansımaları

Günümüzde kadınların karşı çıktıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok sorun, kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller ve kalıp yargılarla, başka bir deyişle toplumsal cinsiyetle (gender) ilişkilidir. Bu, toplumsal olarak verilmiş kadınlık ve erkeklik kalıpları ve imgeleri, varoluşumuz açısından can alıcı bir önem taşır. Bu imgeler, dinlerin ve kültürlerin uzun yüzyıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin hem ürünü, hem de parçasıdır. (Berktay, 2012: 16)

Kadınlarla erkekler arasında zekâ, hafıza, öğrenme, özel kabiliyetler, heyecanlılık vs. bakımlarından herhangi bir fark bulunsa da bulunmasa da, onların kültürel faktörler bakımından farklar göstereceği muhakkaktır; çünkü bu farkları biz kendi elimizle yaratmaktayız (Güngör, 1998: 81). Sosyal özgürlüğü daha fazla olan erkeklik özelliği açısından “hegemonik erkeklik” karşısında belli kalıplar içerisine yerleştirilmiş “ön plana çıkarılmış kadınlık” olgusundan bahsedebilir (Connell, 2016: 268).

Günümüz halk inançlarında kişiöğlü olarak kadının rolü; medeni durumu, doğurganlığı gibi özellikler ile sosyal statüsünde farklı değerlendirmeler yapılabilmektedir. Er Kişi’ nin yanında onun kadar önemli bir konumda olan Kadın Kişi’nin konumunu yaşayan halk inançlarından “kut” bağlantılı izlemek mümkün olmaktadır. Bu izlemde “Kalıç Kız”, “Dul Karı”, “Çocuksuz Kadın”, “Erkek Çocuksuz Kadın”, “Çok evlilik yapmış Kadın” tiplmeleri ile kut kültürü ilişkilendirilebilmektedir. Kut-Saç, Kut-Tırnak bağlantısı içerikli inançlar kadın kişi etrafında yoğunlaşmıştır. Nitekim kara iyeler-kadın kişi ve Ocaklı olma-kadın kişi olma hallerinde kadın kişinin konumu çok kere farklılık arz etmez. Kadın kişiye özel hallerinde kut kaynağı ile olan bağlantısında konulan bazı sınırlamalar Türklerin eski inanç sistemleri ile İslami dönem inançları arasında bazı önemli ortaklar mevcuttur (Kalafat, 2017). Kadınların mitolojik döneme

ait inanç sistemi içerisindeki yön ile ilgili inanışlar ile özdeşleştirilerek ötekileştirilmeye yönelik Kalafat'ın (2015: 90) "Güneydoğu Anadolu'da Altay İnanç Taşları: Ovo/Obo'lar" adlı çalışmasında şu tespit dikkati çekmektedir: Binboğa ve Nurhak dağlarında Pazarcık ve Mülk köylerinde biri öldüğünde, ölünün gömüldüğü yer köyün güneyinde ise kadınlar köyün kuzeyine çıkarak tarlaların birinde ağlaya ağlaya taş toplar, bir kenara yığırlar. Bu uygulamada kuzey renk olarak karanın sembolü niteliğindedir. Dolayısıyla kadın şaman döneminden günümüze kara şaman algısının bir uzantısı olduğu ve ataerkil toplum yapısının kadınları kötü ruhlar ile mücadelede ön plana çıkarmalarına yönelik bir inanış olduğu söylenebilir. Bir dönemin kadın tanımlamasındaki "Eksik etek, Kaşık düşmanı, Çocukların anası, Ev sahibi, Küldöken" gibi tanımlamalar, analıkla, bereketle, ocak ve oda/ateş kültleri ile ilgili iken, bu gerçek gerektiği gibi dillendirilmeden hak etmediği tanımlamalarla açıklanmış ve incinmeye yol açabilmiştir (Kalafat, 2015: 54).

Görüldüğü üzere kadın etrafında oluşan kavramların bizlerde uyandırdığı anlamlar olumsuz gibi görülmektedir ancak eksik etek tabiri ele alınacak olursa kullanım şeklinin zamanla değişim gösterdiği söylenebilir. Sosyal hayatta kadınların giyim-kuşam geleneğini içerisinde "iş yaparlarken kolaylık sağlaması açısından, gerek bu eteğin altına giydikleri holta veya şalvarı göstermek adına eteklerin uçlarını kaldırıp kemerlerine, kuşaklarına, poşu veya şallarına tutturdıkları neticesinde ortaya çıkan" bu görünüm önceleri "eksik etekli" olarak tabir edilirken, zamanla "eksik etek" şeklini almıştır (Sağol, 2004: 273). Kadınları simgeleyen eksik etek deyiminden başka günlük hayatla kadının ev işlerinde giydikleri ve yerlere kadar uzanan eteklerin ev işlerinde zorluk yaratması sonucu eteğin uçlarının bele sokulmak suretiyle kadını nitelendiren diğer bir deyim de "eteği belinde" şeklinde söylenegelmıştır (Pakalın, 1971: 567). Bunun gibi ataerkil toplum yapısında çalışan ve evin giderlerini karşılayan ekonomik kaynak görevine sahip erkek iken kadın ev işlerinden ve çocuk bakımlarından sorumluydu. Yaşanan geçim sıkıntıları gibi nedenlerden dolayı çalışmayan kadına yüklenen bir diğer tabir kaşık düşmanı olarak bilinmektedir. Özellikle eskiden ayrı eve çıkmak gibi bir durum söz konusu olmadığından, eve gelen gelin yemekte fazladan bir kaşık olacağı için kaşık düşmanı diye nitelenirdi ancak bu deyimim de kullanım yeri olarak başka bir anlama daha sahiptir. Bizim gaşık ortağı, bizim gonci yağlı, bizim köroğlü, bizim ömür törpüsü Koca karısı için söyler kaşık düşmanı şaka Kadın, eş (Türkçe Sözlük: 114, 1233) olarak da şaka olarak kullanımı yer almaktadır.

"Destanlarda kadınların içtimai mevkii yüksektir. Birden fazla evliliğe bir işaret olsun" olmadığını ifade eden Gültepe (2008: 178) kadının sosyal hayattaki rolünü koruduğuna işaret etmektedir. "Kadın telakkisinin" değişimine dair başka bir örneğe de yine Köroğlu destanında tespit eden Güneş (2012: 83) "savaş meydanında at üstünde savaşıyor, kılıç kullanan, ok atan; eşinin en büyük yardımcısı olan kadınların mekânı eviyle sınırlandırılmış olup olumlu ve olumsuz olarak vasıflandırılmasında ise temel olarak çocuk doğurma, misafir ağırlama ve yemek hazırlama kabiliyeti ölçüt alınmış" olduğunu belirtmektedir. Erkeğin çok evlilik hakkı veya başka kadın(lar)a meyil etmesi hayret edilecek bir davranış olmadığı ve kadının kıskanmasın da olağan olduğu görülmektedir: ... "Elbette kırk tanesinin birini beğenir, seni almasa, sen almıyorsan, biz alırız, bizi alır, hangimizi beğenirse alır gider, o bir erkektir. Elbette bir ekmeğe kazanır, bizi besler... Kadın kısmı pahıldar (kıskanır), erkeğini kıskanır, pahıllanır. Bir erkek, bir kadına taraf baktığı gibi, o kadın o erkeği kıskanır, korur. Niye bakıyorsun? Lakin erkek her yana dal atar. Neden? Erkektir. Telli Nigar pahıllandığı için nergisi geri attı. Lakin alıcı gözü ile hasan beyin cemaline baktı" (Kaplan, 1973: 142). Günümüz toplumunda kadınlık ve erkeklik üzerine yapılan çözümlemeler kapsamında "erkek hep aldatandır, kadın ise evin huzuru, ailenin dağılması için erkeğin aldatma davranışını kabul etmesi gereken kişi olarak addedilmektedir" örneğinden yola çıkılarak "kadınlık ve erkeklik olgularının kalıplaşmış düşünce yapıları çerçevesinde değerlendirildiği" sonucuna varılmıştır (Meder ve Çiçek, 2012: 12). Köroğlu destanından verilen örnek ile günümüz toplumsal yapısı içerisinde yer alan kadın ve erkek algısının kültürel çerçeve içerisindeki yeri ortak özellik taşımaktadır. Bu bağlamda destanların bir toplumların yapısını ve değerlerini gösteren, belgeleyen âdete sosyolojik ve kültürel fotoğrafını çeken bir araç olduğu söylenebilir. Toplumların içerisinde yaşadığı kültür coğrafyası bünyesinde yaşayan halkları şekillendirerek, gelenek ve görenekler ile birey, aile, sosyal yaşamının şekillenmesinde ve edebi türlerin konusunun oluşumunda önemli roller üstlenirler.

Bu durum cahiliye döneminde oldukça farklı bir algıya yerini bıkarmıştır. "Ekonomik, kabileler arası savaş ve Arap kabilelerin habersiz olarak birbirlerine savaş açmaları sonucu esir aldıkları kızları pazarlarda satmaları ya da kendileri için cariye olarak kullanmaları gibi nedenlerden dolayı kız çocukları daha küçükken diri diri toprağa gömülürlerdi" (Gültepe, 2008: 191). İslam kabulü ile birlikte cahiliye dönemindeki bu kabul edilemez tutum ve düşünceler kaldırılmış, ahlaki kuralların sınırları çizilmiştir. Nisa suresinde yer alan "kadın olsun erkek olsun, kim iyi işler yaparsa cennete girecektir" ve "erkeklerin kazandıklarından bir payı olduğu gibi kadınların da kazandıklarından payı vardır" 32. ve 124. ayetler kadın

erkek eşitliğini göstermektedir. Bunun yanında İbn Rüşd'ün kadın algısı hakkında İslam'da kadın adlı çalışmada İsmail Hakkı İzmirli şu şekilde aktarıyor:

“Bugünkü içtimaî ahvâlimiz, kadınlarda bulunan servet menbalarını, gizli gizli kudretlerini anlamağa bırakmıyor. Gûyâ kadın yalnız çocuk doğurmak ve emzirmek için yaratılmıştır! Kadınlarımıza yüklettiğimiz bu hizmetkârlık, onlardaki büyük işlere olan bütün kuvvetleri, akli melekelere bitiriyor. Bundan nâşi, içimizde faziletli, şanlı kadınlar bulunmuyor. Hayatları nebatat hayatı gibi geçiyor. Kocalarına bâr (yük) oluyor, işte memleketimizi tahrib eden sefalet bundan ileri geliyor” (Akt Hatiboğlu, 1997: 224).

Görüldüğü üzere kadın yüzyıllar öncesinde bir filozofun düşüncesinde böyle bir algı yaratmaktadır. Saygıyı, sevgiyi, eşitliği, merhameti göstermemiz ve onları sadece ev işleri ve çocuk büyütme ibaret bir birey olarak görülmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Jack Holland'ın “Mizojini” adlı çalışmasında kadına duyulan nefret ve ötekileştirme süreci mitik zamanlardan günümüze batı ve doğu kültürü açısından incelenmiştir. Batının dünya görüşüne “en az iki bin yıl” hâkim olan filozofların düşünceleri arasında Aristo'nun kadın üzerine ürettiği ve savunduğu fikirler kendisini “bütün zamanların kadından nefret eden en acımasız düşün insanı olarak tarihe geçmesine” neden olmuştur. Fiziksel özellikler bağlamında “kadınların erkekler gibi saçsız kalmadığını” ya da “kadınların erkeklerden daha az sayıda dişi olması” gibi savları ortaya atarak kendi düşüncesini temellendirmeye çalışmıştır (Holland, 2016: 47). Batı felsefesine göre kadınlar Aristo'nun fikirlerine göre eksik yaratıklar oldukları, ömürlerinin kısa evcilleştirilmiş hayvandan biraz daha iyi durumda doğanın garabetidir (<http://felsefe-alemi.blogspot.com.tr/2015/05/aristoteles-ve-kadınlar.html/E.T:18.12.2017>). “Böyle bir karakter her insan türünde vardır. Bir kadın, ahlak bakımından iyi olabildiği gibi, aynı şekilde bir köle de iyi olabilir, her ne kadar kadın aşağı değerde, köle de tüm değersiz bir yaratıksa da” diyen Aristo cesaret gibi erkeğe özgü bir karakter, kadın için hiç de uygun değildir. Çünkü genellikle böyle bir karaktere (cesaret) kadında alışılmamış olduğunu ifade ederek kadının ikincil statüye sahip bir varlık olarak gördüğüne işaret etmektedir (Aristo 1993: 43). Plato kadınların sosyal rollerini erkeklerinkine devrettiğini savunurken, Aristo kadınların geleneksel rollerini olan evde erkeklere hizmet etme rollerinin varlığından söz etmektedir (Smith 1949: 467). Yunan kültüründe kadının Platon tarafından erkekle eşit, Aristo tarafından ise erkeğin üstünlüğü anlayışının temelinde aslında iki benzer görüş yer almaktadır. Platonun dönemin şartlarını göz önüne alarak kadınları önemsemesi ve erkek ile biyolojik olarak eşit olmamasından kaynaklanan bazı düzensizliklerin toplumsal sıkıntılara neden olacağı düşüncesi Platonu kadını öven feminist bir yaklaşım sahibi gibi göstermektedir. Aslında “Platon'un *Politeia* diyalogunda başlayan kadınların ideal toplumda görünür hâle getirilme hedefi, bu toplumun bozulma ve yozlaşmaya uğramadan sürekliliğinin sağlanması amacıyla taşınmakta” olduğu görülmektedir (Boyacı, 2014: 228).

Platonun kadın üzerine olumlu algı yaratmış gibi görünmesine karşılık Platon'un “Devlet” adlı çalışmasında müzikle ilgili konuşulurken Lydia makamı hakkında “değil erkeklere, akli başında kadınlara bile zarar verir” (Platon, 2016: 398) ifadesi akıllı bir kadını statü olarak erkekten daha alt sınıfta olduğuna işaret etmiştir.

Bu konuda Gültepe'nin (2008: 238) İstanbul patriğinden aktardığı kadınların “dostluğun düşmanı, zaruri musibet, baştan çıkmanın ta kendisi, evin tehdidi, eğlenceli felaket, kötülüğün doğası” gibi nitelendirmeler Hristiyanlık ile İslamiyet'in kadın algısı üzerindeki düşüncelerindeki farkı ortaya koymaktadır. Buna karşılık kadının uğursuz sayıldığına dair birtakım uygulamalar ise halen Anadolu, Kafkas, Balkan coğrafyalarında görülmektedir. Anadolu gerek Kafkasya ve gerekse Balkanlar Türk kültür coğrafyasında sabahleyin işine ilk defa giden erkek yolda bir kadın tarafından yolunun kesilmesini, bilhassa kovaları, sepeti boş bir kadınla karşılaşmayı istemez. Bu karşılaşmanın işine giden erkeğe uğursuzluk, bereketsizlik getireceğine inanılır. Böyle anlarda işe gitmekten o an için vaz geçip evine dönüp bir süre sonra tekrar evinden çıkıp işe giden erkekler olur. (Kalafat, 2017). Kadının dünyaya gelişi ile uğursuzluğu da üzerinde taşıdığı inancının varlığından söz edilebilir. Gelin kocasının evine ilk gireceği gün eve adım atmadan önce bir takım pratikler yapılır. Eşikte testi kırmak, nar parçalamak gibi uygulamalar mitolojik özellik taşımakta olup yapılan bu tip uygulamalar ile ses çıkararak kötü ruhları kovma, kadının uğursuzluğunu geride bırakarak uğur getirme olarak anlamlandırılır.

Bunun yanında “Anadolu sözlü kültüründe yaşamakta olan “eski/eksik etek”, “Kaşık düşmanı”, “Küldöken”, “Kanayaklı” gibi tanımlamaların mitolojik boyutu yok sayılması halinde, bu tutum, onların anlamlandırılmalarında farklılıklar doğurabilmektedir. Kadın ailede aynı zamanda “evin sahibi” evin iyесidir, “çocukları anası”dır. Kara iyelere karşı “Ad sakınma” uygulaması Er kişi için de geçerlidir” (Kalafat, 2017). Dini inançlar uygulamaya başlandığı anda somutlaşırken kültürel kabullerin etkisi altına

girdiğini belirten Günay (2000: 5) semavi dinlerin kabulünden sonra toplumların öncesindeki inanışlarını tamamen silerek yeni bir dünya anlayışına geçişin mümkün olamayacağına işaret etmektedir.

“İslami Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi” adlı çalışmada Günay (2000: 6) Türk kültüründe aileyi bir arada tutan kadın algısının kültürel değişmeler ile yerini kadının ikincil bir duruma itilerek eşitlik ilkesinden yoksun bir birey olarak algılanma süreci başladığına vurgu yaparken Kutadgu Bilig’de yer alan kadın algısından hareketle kadının ötekileşmiş olarak görülmesi, aile içerisinde evlenilecek kadında olması gereken özellikler ve aile içerisindeki sorumluluklar gibi erkek hariç tutularak kadının bir bireyden öte ikincil plana atılmasının nedeni olarak X. yy. Karahallı hükümdarı tarafından İslamiyet’in devletin resmi dini kabul edilmesinden sonra Arap-Fars medeniyet dairesine girilmiş ve ilk büyük kültür değişimi yaşanmış olmasına ve Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig’in önsözünde “bu tip eserlerin Arap, fars ve Hint kültüründe pek çok olduğunu, Türkçe böyle yol gösterici bir kitabın kendisi tarafından ilk defa yazıldığını” ifade etmesini ispat olarak göstermektedir.

Hristiyan ve Yahudi toplumlarında dinî inanış ve anlayışlar neticesinde şeytanla özdeşleştirilen kadının, Türk toplumunda tasavvufî hareketlerde oldukça etkin bir rol ifa ettiğini belirtir (Önür, 2011: 69). Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig’inde kadını aşağılayan ifadelerin yer almasının altındaki sebep Türk kadınının Müslümanlık değil “hâlâ etkisinden kurtulamadığı Buddhist ve Maniheizt Uygurların şehir kültürü olduğu” ve “Müslümanlığı kabul eden dönemin Türk toplumunda “kadın” anlayışının gerilemesinin kaynağı, 1063-1092 yılları arasında Büyük Selçuklu Devleti’nin vezirliğini üstlenen Fars kökenli Nizamü’l-Mülk” olduğu ifade edilmektedir (Önür, 2011: 71; Gültepe, 2008: 210).

Bu konudaki ilk tespit ve görüş Köprülü’nün (1986: 168) “Türk Edebiyatı Tarihi” adlı eserinde şu şekilde yer almaktadır: Kadını çocuğunun ilk ve başlıca mürebbisi, zevcinin en fedakâr yoldaşı, ocağın temeli ve bitin faziletlerin menşei olarak gösteren o telakki ile onu bütün fenalıkların sebebi, vefakârlık ve faziletperverlik hislerinden hemen tamamıyla mahrum, ancak evde hapsedilmeğe layık bir mahlûk telakki eden Kutadgu Bilig’in ideolojisi arasındaki tezat ne kadar keskin ve belirlidir”

8. Medya ve Kadın Kimliği

Toplumda kadın algısının Türk kültür tarihindeki değişim ve dönüşümüne dair elde edilen veriler ile günümüz kadını ve kadın algısına ilişkin çalışmalardan hareketle yapılacak tespitlerin sonucunda günümüz modern çağında yaşanan ilkel diye tabir edebileceğimiz süreçler tespit edilmiştir. Kadın etrafında oluşan yukarıda da ele alınan halk inançları bağlamında kadının toplumsal rolüne yönelik karşılaştırma yapılarak eleştirel bir bakış açısı sergilenerek kadının cinsiyet rolü, ayrımı üzerinden ötekileştirme ve değerli kılınma gibi olguların üzerinde durulmalıdır. Bu tespitlere ulaşırken kitle iletişim araçlarından özellikle görsel medyada yer alan reklam ve programlar yol gösterici özellik taşımaktadırlar.

Medya hayatın içerisinde sürekli kendini yenileyerek vazgeçilmez bir olgu olarak kitle iletişim araçlarını amaçları doğrultusunda kullanan ve insan hayatında yadsınamaz bir yer edinen araçtır. Gelenek ve göreneklere temel olarak kültürel pratiklerden örnekler sunarak kabul görmeyi planlayan bazı programlar medya tarafından yüceltilerek sunulmaktadır. Bu programların başında gelen kadın programları kadını cinsiyet, tüketim unsuru, bir meta olarak kullanarak kültürel maske takınmış programlarda sunulmaktadır. Değerler ve inançlar özünü kaybetmiş şekilde ekran önündeki hedef kitleye aktarılmakta bir bakıma “heyecanlarımız, duygularımız bize geri satılmaktadır” (Oğuz, 2010:187). Türk kültür coğrafyasında ve kültüründe kadına yönelik yapılan programlarda beden, imaj olarak sunulmakta ve görsel medyada güzelliğin, mesleki yeteneğin yanında kadının, yemek yapma ve çocuk bakma gibi becerilerin taşıyıcısı olduğu gösterilmektedir. “Güzelliğin, seksiliğin, kariyer başarısının veya yemek pişirme becerilerinin nasıl olacağı gösterilerek tüketici yaşam biçiminin devamı sağlanmaktadır” (Oğuz, 2010: 187).

Kadının çalışma hayatındaki rolüne ve bakım verem olarak babanın etkisine yer verilmeyen reklamlarda verilen mesaj çocuk bakımından sadece anne yükümlüdür ve erkekler çalışmakta kadınlar ise ev işleri, çocuk bakımı ile sorumlu olduğu algısı reklamlarda pekiştirilmektedir (Apak; Kasap, 2014: 827). Bunun yanında “erkek programlarının yerleştirilme biçimlerinin her zaman erkeğin kamusal yaşamdaki varlığını kabul eden bir zamanlamaya bağlı olmasına rağmen, kadın programlarının yerleştirilme biçimlerinin kadının ev işlerine, çocukların okul ve uyku saatlerine, erkeğin eve dönüş saatlerine bağlı bir yerleştirme olduğu ve kadın izleyicinin en genel anlamda “ev hanımı” olarak değerlendirildiği açıkça görülmektedir” (Çelenk, 2010: 235).

Belli plan ve program dâhilinde bir senaryonun, yönetmenin, oyuncularının, repliklerin yer aldığı bir tiyatro sahnesine benzeyen programlarda, o programda yer alan kişilerde üstlenilen roller yerine getirilerek suni duygu ve düşünceler yaşanmaktadır. “Bu anlamda kadın programlarının söylemi daha da önem kazanmaktadır. Kadın programlarında zaten var olan ve kabul görmüş olan ahlaki ve toplumsal

kurallar sanki tartışılıyormuş gibi yapılarak, tartışmaların dönüp dolaşıp en sonunda üzerinde önceden uzlaşmış fikirde birleşmesiyle, aslında kurumsal gücün önceden buyur ettiği akılcı oybirliğinin ve hazır fikirlerin de en sonunda kabul edilmesi gerektiği gibi bir söylem açığa çıkmaktadır. Bu genel söylemle kadınlardan programlarda kendilerine sunulanı ve söyleneni kabul etmeleri beklenmektedir. (Yurderi, 2007: 66). Flaubert'in sözünü ettiği "buyur edilmiş fikirler", herkesçe kabul edilmiş olan, sıradan, kararlaştırılmış, ortak fikirlerdir; ama aynı zamanda da, onları kabul ettiğinizde, esasen kabul edilmiş olan fikirlerdir, öyle ki, kabul etmek diye bir problem ortaya çıkmaz (Bourdieu, 1997: 33-34).

Kendini fiziki olarak beğenmeyen, kendi ile barışık olmayan, dış görünüşün sadece estetik güzellikten bariz olduğuna inanarak sentetik, yapay ürünler ile geçici güzellikler elde etmeye çalışan kadın, "kadın programlarında başkaları tarafından beğenilmediği için kendini beğenmeyen, bu yüzden de görünüşünü değiştirmek, zayıflamak ya da estetik ameliyat olmak" isteyen bir algı yaratmaktadır. (Yurderi, 2007: 67-68). Belli bir zaman sonra alışılmış davranışlar, klişe tepkiler sergilenen durumlar karşısındaki kadın duyarsızlaşarak "korku ve kaygı verici uyarıcılardan" kaçınarak, bilinçli ve bilinçsiz olarak benimsenmektedir (Yurderi, 2007: 73).

Toplumda yanlış bir algıya neden olan kadın programlarından hareketle o programlarda yaşanan kabul görmez, olumsuz olaylar sanki her an yaşanıyormuşçasına zihinlere sunulmakta ve aile kavramını yeniden irdelemeye yönelik algılar yaratmaktadır. Bu sayede kadın ailenin kutsiyet atfedilen yuvanın kurucusu rolünden manevi değerlerinden ve yapısından soyutlanmış görünen yönü ile sadece cinsiyet olarak algılanması sağlanmaktadır. Tabii ki kadın program izleyicilerinin tamamı bu etki altında kalmaz. "karışıklık yaratacak bir kadın programlarının, bilgi birikimi az olan, eğitim düzeyi düşük olan kadınları, bilgilendirmekten çok insanlarda merakı doğru sürüklediğini söylemektedir" (Akt. Yurderi, 2007: 74).

Erkek ve kadın birbirini tamamlayıcı, birbirinin eksikliğini tamamlayıcı, sırdaş, paydaş bir özelliği ile Türk kültür dairesinde ailenin sürekliliği, aile ve çocuk ahlakı için önemli bir yere sahip iken günümüzde medyada yer alan muhtelif programların yanında birçok dizilerde de bu değerlerin zıttı bir yapı anlatılmaktadır. "Geleneksel Türk aile yapısında baskın olan değerde, erkeği yönlendirme, ailenin bütünlüğünü ve huzurunu sağlama rolleri kadına yüklenmiştir. Dolayısıyla eğer sorun varsa kadın bu sorunları çözümlenebilir. Kadınlık görevlerini yerine getirmek şeklindeki söylemler sıklıkla vurgulanmaktadır" (Meder ve Çiçek, 2012: 12). Bu durumun devamında ve alt yapısında kadının bu davranışlarının aile bütünlüğünün bozulmaması için katlanma olarak ortaya çıkması "her iki cinsin aldatma davranışı da negatif karşılanmakta fakat kadının aldatma davranışına daha az toleranslı erkeğin aldatma davranışına ise daha toleranslı bulunduğu" göstermektedir. "Kadınların aciz, ezik, savunmasız, kendi haklarını savunamayan, başkasına muhtaç, sorunlarını tek başına çözemeyen, kabullenici kişilik özellikleriyle yansıtılmaktadır". (Meder ve Çiçek, 2012: 12).

Kadın programlarının olumlu bir sosyal mesaj vermek gibi bir amacı bulunmamasına rağmen fazla izlenme oranlarına sahip oluşunun altında yatan temel nedenler arasında düşük eğitim seviyesi ve işsizlik olduğu söylenebilir. Eğer gösterimden kalkan kadın programlarının toplumda bir boşluğa neden olmadığı görülüyorsa, bunun nedeni bu tür programların kayda değer bir mesaj içeriğine sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak uzun süre görsel medyada yer alan bu programlarda Türk kültür yapısına uymayan bir takım uygulamaların cahiliye döneminde kadınlara bakışın ve algının modernize edilmiş bir biçimde karşımıza çıktığını söylersek yanlış olmayacaktır.

Program yeni ve ulvi bir amaca hizmet eder gibi görünse de aslında yeni bir şey katmamaktadır. Program Türk toplumunda zaten var olan "görücü usulü" ile evlenmenin bir çeşididir. Birçok yönden zaten var olan klişeleri güçlendirdiği hatta Türk toplumunda aile ve evlilik kurumuna verilen değerler hiçleştirildiği görülmektedir. Bir aday aynı gün içerisinde gelen üç talibi ile birden görüşmeye devam edebilmektedir. Oysaki günlük yaşamda Türk toplumunun böyle bir durumu kabul etmesi mümkün değildir. Programda evliliğin ve ailenin kutsallığı sürekli olarak vurgulanmasına karşın, kadın-erkek ilişkileri öylesine çarpık bir şekilde sunulur ki evlilik de aile kavramı da değersizleştirilir. Amacı kâr elde etmek olan medya endüstrisi kadını, erkeği, evliliği ve aileyi bu amaca ulaşmada bir araç olarak kullanarak bu kavramları hiçleştirir. Programda bir yandan evlilik ve aile üzerine derin tartışmalar yapılırken, sunulan çarpık ilişkiler ve stereotiplerle bu kavramların içi boşaltılır. (Akıner; Eren, 2013: 18-19).

Duyarsızlaşma, her şeye karşı daha az tepki vermeyi bir çeşit öğrenmedir. Sürekli olarak şiddet izlemek, şiddete karşı duyarsızlaştırmaktadır. Bu hipoteze göre sürekli olarak televizyonda şiddet seyretmek ekrandaki şiddete karşı duygusal tepkiyi azaltır ve gerçek hayattaki şiddeti kabullenmeyi artırır. (Çöloğlu, 2009: 87).

Bir halk saçma sapan şeylerle eğlendiği, kültürel yaşam aralıksız eğlence turları şeklinde yeniden tanımlandığı, ciddi kamusal konuşmalar bebeklerin çıkardıkları seslere benzediği ve kısacası halkın kendisi bir izleyici kitlesi, halkın kamusal işleri de bir vodvil temsiline döndüğü zaman, artık ulus riskle yüz yüze gelmiş ve kültürün ölümü açık bir olasılık halini almış olur diyen Postman (2014: 173-174) razı olmak zorunda bırakılan “ideoloji” olduğu söylemektedir. Televizyon gibi diğer iletişim araçlarının olumlu ve yerinde kullanımlarının faydaları elbette ki vardır ancak izleyenlerin bağımlısı olduğu vazgeçilmez bir kültür ögesi olduğu zaman ve “en yararlı hizmeti saçma sapan eğlence programları yayımladığı zaman, en kötü hizmeti ise ciddi söylem alanlarını birleştirip onları eğlence paketlerine dönüştürdüğü zaman vermektedir” (Postman, 2014: 177).

Aydoğan (2004: 102-103) “Medya ve Popüler Kültür” adlı çalışmasındaki “tüketici kitleler olarak kadınlar” başlığı altında aile kavramının içi boşaltılarak belli otoriteler tarafından görünüşte bir aile yapısının aslında bireysel kaderleri paylaşan paylaşımdan uzak bir kuruma dönüştüğünü belirtmektedir. Ailede otorite sahibi babanın statüsünde azalması ile aile kurumu da otoritesini kadın hareketleriyle yitirmeye başladığına vurgu yapmaktadır.

Toplumda her birey farklı etkileşim içerisinde ve farklı etkilere maruz kalabilirler. Kalıp davranışlar dışında meydana gelen değişimler benzeşimden çok farklılaşmayı ortaya koyduğu sürece zengin bir sosyal yapı oluşur. Oysaki “günümüzde bu değişme farklılaşma yönünde değil, tek tipleşme ve yapaylaşma yönünde gelişme göstermekte olup medyada yer alan programların “pazar ekonomisi mantığına göre yayın yaptığını ve toplumda yarattığı etkinin, yönlendirme, kullanma, pasifize etme, aktifleştirme, değiştirme, parçalama, birleştirme eylemlerine yönelik olduğu görülmektedir” (Mora, 2008: 7).

Bunun yanında yazılı medya kültürü açısından moda dergilerine bakıldığında kadın cinsel bir obje, moda taşıyıcısı, imaj yaratıcısı olma özelliğine sahip ve toplumsal sorunlardan arınmış bir kadın algısı yaratılmaya çalışılmaktadır. “Her dönemdeki güzellik anlayışı değiştirilerek kadınların kendilerini çirkin olarak algılamaları sağlanmıştır” (Büyükbaykal, 2007: 26). Böylece kadının tüketen bir araç olarak varlığını devam ettirebileceği şeklinde bir öğreti sunulmaktadır.

Sonuç

İlkelden modern zamana geçiş sürecinde kadın ve erkek değişen toplum yapısı içerisinde ekonomik, siyasal, dinsel işlevlerin değişimi ile sahip olduğu değerler üzerinde de iyi veya kötü dönüşümler yaşamıştır. Arkaik dönemden semavi dinlerin kabulü ve sonrasında sosyo-kültürel toplum yapısının modern ve post modern zaman anlayışına uyum sağlama zorunluluğuna varana kadar geçen süreçte bize dayatılan kavramlar soyut anlamlarından sıyrılarak bir tabu haline getirilmiştir. Modern zamanın akışını belirleyen kültür aktarım ortamları ve araçlarındaki hızlı değişim sadece bir gelişim olarak algılanarak olumsuz yönleri görülememiş dolayısıyla kadın programlarından dizi ve reklamlara kadar birçok görsel medya aktarıcılarında kadın algısı modern zamanda ıkkelliğin yaşanmasına yol açmıştır. Sözlü kültür ürünlerinden destanlardan verilen örnek ile kadının yaratılış mitindeki rolünden annelik, liderlik, yardımseverlik gibi olumlu özelliklerinin yanında aynı kadının cinsiyet ayrımcılığının ana karakteri, güvenilmez ve kışkacı oluşu, halk inanmalarında kadın hakkında oluşan olumsuz düşünceler ve medyada kadın üzerine üretilen ilkel algılar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kadın ve erkek arasındaki farklılığın temelinde yaratılış gereği fizyolojik farklılık olduğu görülür. Bu farklılık kadının toplumsal statüsüne de etki etmektedir. Geçmişten günümüze süregelen inançların evrilmesi ile kadına karşı olan tutum katlaşıp yumuşamıştır. Ancak arkaik toplumdaki kadının modern toplumdaki kadından zaman zaman daha önemli roller üstlendiği ve kutsandığı görülebilmektedir. İlerlemekte olan toplumlarda bilgiye hızlı ve kolay erişebilen kişiöglü modern çağın izin verdiği kadar yaşamakta ve kolay tüketmektedir. Erkek savaşırken, avlanırken kadının bekleyen, çocuklarına bakan, ev işleri ile uğraşan konumunda olması özellikle İslamiyet sonrası destanlara yansımış ve konar-göçer, toplayıcı ve yerleşik hayat tarzı yapısındaki sürecin inanç ve din bağlantısı ile ilişkili olarak kadın-erkek ilişkisi üzerinde de değişim göstermiştir.

Ataerki dönem ile kadının statüsünde önceden atfedilen kutsal özellik yavaş yavaş ortadan kalkarak soyun devamlılığı kadından erkeğe geçerek sosyal ve ekonomik yapının da değişimi ile kadınların ikincil duruma düştüğü görülmüştür. Kadınların köle olarak satılabilmesi, cinsiyet farklılığı bağlamında erkeğin kadınlığı sosyal üyeliğinden çıkarıp cinsel bir nesneye dönüştürdüğü süreç erkek otoritesinin açıkça göstergesidir. Bu durum Türk kültür yapısına ve değer yargılarına uymadığı bu yönde yapılan çalışmalardan örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Türk kültür coğrafyası dışında antik dönemden Avrupa’daki aydınlanma sürecine kadar geçen süre içerisindeki kadın algısı kadının sosyal varlık olarak

ikincil bir statüye konulduğu, doğurganlığı ile değer kazanabildiği, ev işlerinde ve eşine hizmet etmesi gibi görevlerinden çok öteye gidemediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Çobanoğlu, Özkul (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği (2.bs.)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akiner, Nurdan ve Şükriye Eren (2013). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Evlilik Programları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 3 Sayı: 5-6, 1-20.
- Apak, Kubilay Hasan ve Fevzi Kasap (2014). Türk Televizyonlarındaki Gıda Reklamlarında Kadın Ve Erkek imgesi Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal Of International Social Research*, Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34
- Aydoğan, Filiz (2004). *Medya Ve Popüler Kültür*. İstanbul: Mediacat Akademi.
- Bayat, Fuzuli (2010). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Şamanlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (13).
- Baykara, Tuncer (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: A.K.M Başkanlığı
- Berkay, Fatmagül (2016). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Borstow, Anne (1978). "The Uses of Archeology for Women's History: James Mellaart's Work on The Neolithic Goddess at Çatal Hüyük", *Feminist Studies* (14):7-18.
- Bourdieu, Pierre (1997). *Televizyon Üzerine*, (Çev. Turhan Ilgaz), 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- Boyacı, Nihal Petek (2014). Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma. *Flsf (Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Güz, Sayı: 18, S. 205-230.
- Büyükbaykal, Ceyda Ilgaz (2007). Medyada Kadın Olgusu Medyada Kadın Olgusu. *İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 28, 19-30.
- Connell, R.W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelenk, Sevilay (2010). Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar. *Televizyon Haberciliğinde Etik*, (Ed. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel), Au İlef: Ankara. 229-236.
- Çobanoğlu, Ö. (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Cilt 1. Ankara: AKM Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2012). Türk Mitolojisinde Al Dini ve Okra İlişkisi. 38. *Icanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Tarih ve Medeniyetler Tarihi II*. Cilt, 981-986.
- Çöloğlu, D. Özönur (2010). *Televizyon Mesih Mi, Şeytan Mı?*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Eliade, Mircea. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (2.bs.). Sema Rifat (Çev.), İstanbul: Om Yayınevi.
- Eliade, Mircea. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kabalca Yayınevi.
- Georgoudi, Stella (2000). *Creating Myth of Matriachy. A History of Women from Ancient Goddesses to Christian Saints*. London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Gültepe, Necati (2008). *Türk Kadın Tarihine Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gültepe, Necati (2008). *Türk Kadın Tarihine Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Günay, Umay (2000). İslâmî Dönemde Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi. *Millî Folklor*, Cilt 6, Yıl 12, Sayı: 46, Yaz, S. 4-9.
- Güneş, Asuman (2012). *Oğuz Gurubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Güngör, Erol (1998). *Değerler Psikolojisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürsel Yakıtıl Oğuz (2010). Güzellik Kadınlar İçin Nasıl Vaade Dönüşür: Kadın Dergilerindeki Kozmetik Reklamları Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*, 6, 3, (184-195)
- Hatiboğlu, S.Mehmed (1997). İslâm'ın Kadına Bakışı. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 10 (4), s.223-227.
- Holland, Jack (2016). *Mizojini- Dünyanın En Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kalafat, Yaşar (2005). *Mitik-Mistik Kavşakta Yer*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Yaşar (2015). *Geçmişten Günümüze Kişioğlu*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Yaşar (2017). *Aras Vadisinde Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kaplan Mehmet, Mehmet Akalın, Muhan Bali (1973). *Koroğlu Destanı*. (Anlatan: Behçet Mahir), Atatürk Üni. Yayınları, Ankara: Sevinç matbaası.
- Köprülü, M. Fuad (1986). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Malinowski, Bronislaw. (1998). *İlkel Toplum*. H. Portakal (Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Meder, Mehmet ve Zühal Çiçek (2012). Mahremiyet Anlayışının Yerinden Edilmesinin Aracı Olarak Kadın Programlarının Türsel ve Söylemsel Analizi: Denizli Örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 2012, Sayfa 9-28.
- Mora, Necla (2008). Medya ve Kültürel Kimlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 5(1). 1-14.
- Önür, Huriye Tekin (2011). Ortaçağda Türk Kadınının Sosyal Konumunu Etkileyen Bazı Faktörler. *Ortaçağda Kadın*, Editör: Altan Çetin, Ankara: Lotus Yayınları, S.60-76.
- Pakalın, M. Zeki (1971). *Osmanlı Tarih ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Meb Devlet Kitaplığı.
- Platon. (2016). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Postman, Neil (2014). *Televizyon: Öldüren Eğlence*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sağol, Gülden (2004). Etek 'ten Eksik Etek' e. İ.Ü. *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 31. Sf 257-280.
- Sağol, Gülden (2002). Argo Sözcükleri. *Türk Kültüründe Argo*, (Ed: E. Gürsoy Naskali ve Gülden Sağol) Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını.
- Sanders, Barry (2011). *Öküzün A'sı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarı, İbrahim (2017). *Türk Yasaları*. Nokta Ebook Publishing, Net Medya Yayıncılık.
- Smith, Nicholas (1983). Plato And Aristotle On The Nature Of Women. *Journal of The History of Philosophy*, Volume 21, Number 4, October Pp. 467-478 (Article) Published By The Johns Hopkins University Press.
- Stevens, Anthony (1999). *Jung*. (Çev. Ayda Çayır), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük: 1-2*. 9. baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yurderi, Mihriye Meral (2007). *Televizyonda Kadın Programları-Türlerarasılık ve Söylem*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- <http://felsefe-alemi.blogspot.com.tr/2015/05/aristoteles-ve-kadınlar.html/E.T:18.12.2017>